

GUNNAR BIÖRCK:

Medicin och politik

Den nyblivne riksdagsmannen, professor Gunnar Biörcks artikel hölls ursprungligen som ett anförande i en Rotaryklubb i mitten av september, alltså före valet. På några ställen i artikeln antyds detta. Men just detta att föredraget hölls före valet, ger också artikeln dess prägel. Den förklarar varför en framgångsrik läkare, professor vid ett sjukhus som han menar vara Sveriges bästa, känner sig tvingad att ställa upp som politiker för att i kamp mot inte minst sjukvårdsbyråkrater försvara detta sjukhus och, vidgat, all sjukvård. Det har funnits för litet av civilkurage här i landet, skriver han. Han förstår varför, men en ändring måste komma till stånd.

Som utgångspunkt för mitt anförande vill jag ta upp frågan om de motiv, som kan för-
anleda – eller förleda! – en läkare att enga-
gera sig politiskt, och det kan inte hjälpas att
en sådan analys delvis måste bli rätt person-
lig.

Om jag skulle bli vald till riksdagsman vid
den här tiden nästa vecka, är det möjligt att
jag blir den ende läkaren och den ende uni-
versitetsprofessorn i den nya riksdagen, så
när som på Staffan Burenstam Linder, som
ju har en biträdande professur på Handels-
högskolan. Jag har försökt erinra mig hur
det varit ställt med sådana yrkesföreträdare
tidigare i vår riksdag – och mina egna min-
nesbilder sträcker sig rätt långt tillbaka i ti-
den, eftersom jag redan som elvaåring, mot
ersättning, fick hålla reda på min pappas
riksdagstryck. Min far var en biolog, som i
flera omgångar var socialdemokratisk riks-
dagsman, sedermera statssekreterare i soci-
aldepartementet och slutligen chef för stats-
kontoret. Som gymnasist och student blev
jag inte sällan också bjuden på lunch i gamla
riksdagshuset och lärde känna åtskilliga av
"farbröderna".

Av läkarna i riksdagen under de fyrtio år
jag kan se tillbaka på erinrar jag mig i första
hand en av mina företrädare som professor i
medicin på Serafimerlasarettet, nämligen Is-
rael Holmgren, en frispråkig, närmast rabu-
listisk liberal vilde, som oförtrutet arbetade
för sjukvårdsfrågorna i allmänhet och för
Serafimerlasarettet i synnerhet, och lika
oförtrutet mot Hitler och tyskarna. Andra li-
berala – eller, senare, folkpartistiska – lä-
karriksdagsmän har varit Knut Kjellberg, en
lidelsefull folkbildare och nykterhetsivrare,

Gunnar Edström, reumatologöverläkare i Lund, och Bertil von Friesen, praktiker i Göteborg, sedermera också förste vice talman, vidare, under kortare perioder, stadsläkaren i Malmö Ragnar Huss och överläkaren vid Sidsjöns sjukhus i Sundsvall Einar Osterman. Alla dessa personer har förmodligen sett ett rikspolitiskt engagemang som ett utflöde av sina, om jag så får säga, kulturliberala åsikter.

Socialdemokraterna representerades under några perioder av en av mina gamla kurskamrater, Elisabet Sjövall, abortrådgivningsläkare i Göteborg – intill dess hon på grund av sitt kärva sätt och sin frispråkighet fick silkesnöret av de sina. Ett sådant har nu också – förmodligen till följd av bristande partidisciplin – överräckts till en annan av mina studiekamrater, kommunisten och socialläkaren Johan Takman, som särskilt tagit sig an missanpassade ungdomar och zigenare. Centerpartiet representerades under den gångna riksdagsperioden av Sigvard Karlehagen, distriktsläkare från Örebro län, som enligt uppgift fått nog och önskat återgå till näringarna. (Detsamma gäller ju den moderata biträdande juristprofessorn Ulla Jacobson från Helsingborg. Jag kan inte låta bli att i det sammanhanget erinra mig vad min bortgångne svärfar, en ledande industriman, som också var riksdagsman för högern i Helsingborg, brukade säga om riksdagsmannaskapet: "det är tvånget att göra ingenting på bestämda tider".) Från högern – eller moderata samlingspartiet – kan jag erinra mig två, båda överläkare i kirurgiska discipliner, Per Gordon Lundgren från Umeå, som var en av dem som skaffade

Umeå dess universitet, samt Rolf Kaijser från Karlstad. Förmodligen var det sjukvårdsorganisatoriska intressen, som via landstinget förde dem till riksdagen.

När det var som mest, satt fyra läkare samtidigt i riksdagen, en socialdemokrat, två folkpartister och en högerman. Det svarade mot c:a 1 procent av den gamla riksdagen. I den nya riksdagen har det rört sig om 1/3 eller 2/3 procent: I landstingen – vars allt överskuggande problem är sjukvården – torde siffran ligga på 2 procent. I två landsting med universitetsstäder är sjukvårdslandstingsråden i dag läkare. I öststaterna däremot är det en självklarhet att man har läkare som hälsovårdsministrar; i Sovjetunionen gäller detta både delstaterna och själva unionen. Den nuvarande hälsovårdsministern, Boris Petrovskij, är professor i kirurgi och en ledande hjärtkirurg, som har insisterat på att få operera två dagar i veckan och inte bara sitta på kontoret.

Låt mig i det sammanhanget göra ytterligare en utvikning, eftersom jag häromdagen träffade en annars ytterst välorienterad svensk företagsledare, som trodde att det satt 10–15 professorer i riksdagen. Det gör det inte. I den hittillsvarande satt alltså två biträdande professorer (av vilka den ena således avgår). Men det har tidigare suttit en del professorer i riksdagen, tre har varit partiledare, och nio statsråd. Under den tid jag kan överblicka kan jag räkna till tio juristprofessorer, varav en vardera från Lund och Stockholm och åtta från Uppsala, fyra samhällsvetare och fyra ekonomer samt en medicinare. Partimässigt har tre av dessa varit socialdemokrater, fyra liberaler eller

folkpartister, fyra bondeförbundare eller centerpartister och åtta högermän eller moderater. Professorerna fanns företrädesvis i första kammaren, som ju valdes indirekt och hade åttaåriga mandatperioder.

I England finner man ett urval av landets mest förtjänta professorer som "life-peers" i The House of Lords, vilket emellanåt brukar betecknas som Englands förnämsta diskussionsklubb. På den tiden vi hade ständsriksdag fanns det ju åtskilliga läkare bland ridderskapet och adeln, män sådana som Rosén von Rosenstein, Schulz von Schulzenheim, Berzelius, af Acrel, Ekströmer, von Düben och säkert många andra. Utomlands är det nog överhuvudtaget vanligare än här att läkare tar säte och stämma i nationalförsamlingarna, eller på annat sätt är politiskt aktiva bl a som diplomater. Inte minst gäller detta i "nya" stater, i skilda världsdelar. Man skall inte glömma att läkaren och diplomaten båda utbildas i konsten att observera och att tala med människor.

Varför blir läkaren politiker?

Vad kan man möjligen våga säga, generellt, på basen av en sådan här överblick? Uppenbart är att det inom läkarkåren alltid funnits personer, som upprörts av de förhållanden i vilka de sett sina patienter leva och som funnit att ingen behandling kunnat bli effektiv, så länge dessa sociala missförhållanden bestått. I vårt land hör namn som Axel Höjer, Gunnar Inghe, Elisabet Sjövall, John Takman och Nils Bejerot till denna starkt vänsterbetonade grupp, låt vara att flera av dem undfått sin politiska övertygelse redan innan

de blivit yrkesverksamma. Allteftersom levnadsstandarden i landets höjts, har tonvikten flyttats från den materiella fattigdomen till den psykiska: missanpassning, missbruk, psykiatri och fångvård står numera i centrum för deras intresse. Liberalerna har nog framför allt lockats av praktiskt idealistiska tankegångar, särskilt folkbildning och nykterhet. Den yngsta generationen av radikala, både i "mittfältet" och långt till vänster därom, inklusive sk Åsa-Nisse-marxister, tycks framför allt engagera sig för ulandshjälp, miljöfrågor och allmänt ideologiska övningar. Till helt nyligen var tex en av mina fd elever ordförande för Sveriges kommunistiska parti, dvs den kinesiska varianten.

Motiven till politisk verksamhet på högerkanten, om jag får säga så, har nog varit mindre ideologiska och mera bottnat i en känsla av en medborgerlig skyldighet att ställa sjukvårdsorganisatorisk sakkunskap till förfogande på nivåer, där beslut annars lätt kan fattas utan att beslutsfattarna är tillräckligt insatta för att kunna bedöma beslutsunderlaget och göra klart för sig konsekvenserna. I mångt och mycket utgör väl detta också bakgrunden till mitt eget politiska engagemang, kanske med den extra kryddan som består i den alltmer tilltagande nödvändigheten att bekämpa byråkratins makt i samhället, där de som skulle vara tjänare alltmora betar sig som om de vore herrar.

Som jag redan nämnt har jag vuxit upp i en politisk miljö, där jag som barn fick träffa ledande politiska personligheter – mest socialdemokrater och bondeförbundare – och först långt senare högermän och folk ur näringslivet. Det betydde inte alls att jag kom

att omfatta deras uppfattningar – snarare tvärtom – men jag tror att jag fortfarande kan förstå rätt mycket av de erfarenheter och livsmönster, som gjorde dem till vad de var. Men något eget politiskt engagemang kände jag mig inte hågad för förrän för tio år sedan, och då närmast som resultat av den sk trolöshetsdebatten. Genom att hävda nödvändigheten av vissa fasta normer råkade jag i slagsmål med Olof Lagercrantz och plötsligen fann jag mig vara talesman för den sk tiggande opinionen – dvs jag teg inte, men en hel del andra hade alltför länge gjort det.

Det var genom den debatten det kom att gå upp för mig, att man inte bara talade för sitt eget kvalda hjärta utan för många andras, och att detta medförde en moralisk skyldighet att ställa upp, så länge det föreföll som om man hade något att säga – och någonsans att säga det. Därför fortsatte jag att skriva i Svenska Dagbladet, när jag hann med att kläcka några tankar som redaktionen ansåg värda att sätta på pränt (det händes att så inte är fallet, också).

Behovet av civilkurage

Vad jag under årens lopp har upptäckt är, att civilkurage inte är någon särskilt påfallande svensk egenskap. Varje gång jag sade vad jag tyckte fick jag brev som framhöll hur "modig" jag var. Särskilt näringslivets män tassar i filtofflor, håller pekfingeret över läpparna, yttrar sig inte sällan offentligt som om de vore socialister – allt för att undvika trassel med myndigheter och makthavare. Jag kan inte förebrå dem det. Jag skulle kan-

ske göra likadant om jag för min och de minas utkomst ansåg mig behöva manövrera så ljudlöst som möjligt i Mygel-Sverige. Men nu är jag universitetsprofessor med kunglig fullmakt och kan praktiskt taget fordra att få offentlig rättegång och bli avrättad med svärd, om jag har begått något fel, och jag är rent allmänt inställd på att "give them Hell", om jag anser att myndigheterna överträder sina befogenheter. Det är liksom lättare för mig att agera i den öppna terrängen.

Men om jag inte kan förebrå näringslivets män, och andra män, att de inte säger vad de tycker, så kan jag i alla fall undra om inte den attityden i längden är mera skadlig än nyttig för deras syften. Den offentliga debatten kommer vi inte ifrån i det här landet, och balansen blir alltför skev, om det huvudsakligen är lätttröliga fil kand:ar i 25–30 årsåldern som uppträder i massmedia som de, som verkligen vet och förstår något. Jag skulle vilja se flera verkställande direktörer, som utbytte några golfrundor mot att hålla allmänbildande föredrag om samhällsekonomiska sammanhang för sina anställda och deras fruar i sitt lokala Folkets hus, gärna med kaffe, dopp och underhållning på företagets bekostnad. I själva verket är ju all sjukvård och undervisning och alla pensioner här i landet beroende av att näringslivet går med vinst. "Staten" och "Samhället" har ju inga andra resurser än dem vi betalar i skatt: av min gamle far – som gått i F W Thorssons skola – fick jag tidigt lära mig att "statens medel" är "andra människors pengar", som borde förvaltas med omsorg och sparsamhet.

En extra anledning för mig att gå ut till of-

fentligheten var naturligtvis den senaste – förmodligen inte den sista! – Serafenstriden, där jag som ensam reservant mot en majoritet på nio i alla fall lyckades försvara Sveriges äldsta och bästa sjukhus mot en anstormning av illasinnade eller aningslösa byråkrater, som fö just nu på nytt – revansch-hungriga – slipar sina svärd. Snart tjugo års erfarenhet som chef för en av landets största kliniker – i ett av landets minsta sjukhus – har till fullt mått besannat Axel Oxenstiernas ord till sin son: "Om du visste med vilken ringa vishet världen styrs." Och den värld, som är sjukvårdens, har det senaste decenniet invaderats av personer, som inte vet något om sjukvårdens villkor och inte heller vill lära sig det, utan tror att man kan utbildas *direkt* till "direktör" och sedan sätta sig på alla dem, som gör jobbet. Detta är vad som har skett och är på gång.

Men om läkare och annan sjukvårdspersonal systematiskt skuffas undan från sjukvårdens ledning och beslutsfattandet om sjukvården, då är det rimligt och begripligt att de finner andra vägar att framföra sina – på erfarenhet grundade – synpunkter. En av dessa vägar är att sälla sig till de politiska beslutsfattarna. Ibland förekommer de som rådgivare, "grå eminenser", till patienter, som sitter vid maktens bord; ibland tar de själva plats vid rådsborden, som valda ombud för sitt län, i landstingen eller riksdagen. Jag skulle inte bli förvånad om vi finge se mera av den sorten framöver.

Varför har vi då inte sett mera av detta tidigare? I och för sig är det lätt att förstå att en människa som har utbildat sig till läkare, och som har fått röna den stora tillfredsstäl-

lelsen av att arbeta i ett positivt yrke, med positiva arbetskamrater och med mestadels tacksamma patienter, inte i oträngt mål byter detta mot skrivbordsarbete och sammanträdeslokaler, där motsättningar är vanligare än samarbete, och där resultaten ofta är svårgripbara, diskutabla eller helt enkelt skjutna på framtiden. Jag vill gärna i den här kretsen framhålla att essensen i all läkarverksamhet faktiskt är beslutsfattande: ofta ett tvång att fatta en hel rad genomgripande beslut, på otillräckligt underlag, och under tidspress. Vi är så vana vid det att ytterst få av oss egentligen tänker på oss själva i denna egenskap. Likväl är det så. Samtidigt ser vi också vanligen relativt snabbt effekterna av våra åtgärder. "Planeringshorisonter" och dylikt, som nu är på modet, har vi inte mycket till övers för. Vi är målvakter som kastar oss på bollen – och vi tycker om det.

Hinder på vägen

Sådant kan alltså förklara varför vi inte blir politiker förrän vi känner oss tvungna till det, förrän våra undertryckta emotioner pockar på en utlösning: "Nu djävlar". Men då kommer vissa praktiska problem: svårigheten att förena det yrke vi älskar med den politiska värnplikstjänstgöring, som vi känner oss uppfordrade till, tidsmässigt och, för all del, ofta säkert också ekonomiskt. Förtroendemannauppgifter hör inte precis till den medicinska karriärstegen. Det finns alltid somliga, som missunnar en annan, vad som för dem – men inte för honom – är att anse som en befordran eller en passersedel till maktens korridorer.

Direktörsklubben

Härtill kommer en annan sak, som för mig personligen har haft stor betydelse som avhållande moment. Flertusenåriga läkarregler föreskriver att läkarna skall behandla dem som söker hans hjälp utan hänsyn till nationalitet, ras, religion eller livsåskådning. Jag har aldrig funnit att detta utgjort något problem för mig, eller någon annan läkare jag känner. Men det omvända kan gälla: patienter kan tänkas känna tveksamhet för en läkare av annan nationalitet, eller annan ras – araber drar sig t ex för att söka judiska läkare – eller kanske en annan politisk uppfattning. Av detta skäl ansåg jag mig länge inte böra engagera mig i något politiskt parti. När jag till slut fann mig tvungen att göra detta, var jag beredd på att det skulle kunna innebära att en del av mina patienter, som var aktiva inom andra politiska partier, skulle vilja byta läkare.

Man vet naturligtvis aldrig, vilka som avstått från att söka en, men mina gamla kunder ur det politiska livet – från fem partier – har behållit kontakten med mig och ingenting tycks ha ändrats i våra relationer i varje

fall inte från deras sida. Men jag har själv upplevt, att det förtroendeförhållande, som existerar emellan en patient och hans läkare, i själva verket binder läkaren. Patientens frihet är obeskuren: han har ingen tystnadsplikt. Läkaren har det däremot, och inte bara en tystnadsplikt om vad som avhandlats med patienten utan också ifråga om den utsagda prognos för framtiden, som kan innefattas i bedömningen av ett hälsotillstånd. På så sätt blir en läkare bunden i sitt agerande: det finns kunskaper som han inte får utnyttja, helst inte bör vara medveten om, när det gäller politiska bedömningar, som ju emellanåt också är bedömningar av personer.

Självfallet kan något liknande gälla för advokater, revisorer och andra, som i sitt arbete får inblickar bakom kulisserna. Här som eljest blir det till sist en fråga om personlig integritet och medmänskligt förtroende. Man kan ju inte avböja att hjälpa den som söker hjälp. Det är möjligt att kännedomen om en klart deklarerad partitillhörighet i själva verket är redigare än bara svävande misstankar.